

**ФОРМУВАННЯ ЗАГАЛЬНОКУЛЬТУРНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ У ЗДОБУВАЧІВ
ВИЩОЇ ОСВІТИ ПІД ЧАС ВИВЧЕННЯ ГУМАНІТАРНИХ ДИСЦИПЛІН
ЯК НЕОБХІДНА СКЛАДОВА СУЧАСНОГО ОСВІТЬОГО ПРОЦЕСУ**

It is argued in the research that the formation of general cultural competence in the process of studying the humanities takes place not only under condition of deep knowledge of the very essence of the subject by the teacher himself, but also with the successful selection and use of methods with which the teacher can achieve the maximum amount of knowledge by future specialists.

It is these disciplines that produce the humanitarian worldview of a higher education seeker, teach to look at the situation from different points of view, generate new approaches to solving old problems, help to think broadly and strategically, promote effective communication (including intercultural environment).

Among the pedagogical technologies that deserve special attention for better understanding and assimilation of the material, it is worth mentioning case technology, information and communication and game technology, project-based method, differential learning, etc. The authors insist that the use of such forms of learning in the educational process will stimulate scientific research, self-confidence of higher education seekers and the right to make mistakes, to assert their own «I», successfully overcome difficulties, on the one hand, and on the other, the teacher's belief in their students' intelligence.

It is denoted in the research that the selection and the use of modern teaching methods is an essential component of general cultural competence formation of a future specialist of any specialty while studying humanities, since the use of the latest pedagogical technologies will release creative and intellectual potential of students, promote mutual understanding and mutual respect between a teacher and a higher education seeker.

The high level of general cultural competence formation will help higher education seekers to freely navigate in the cultural space in both Ukrainian and European, which will significantly expand employment opportunities, high wages and career growth.

Key words: *humanities, differential learning, general cultural competence, cooperative pedagogy, pedagogical technologies.*

Вивчення будь-якої дисципліни чи то в школі, чи в закладі вищої освіти розпочинається з використання методів та технологій, які обирає викладач для донесення матеріалу до слухачів. Обираючи певні методи та технології, педагог керується, перш за все, необхідністю розкриття певної теми, кращого засвоєння знань своїм вихованцем і, звичайно ж, специфікою самої дисципліни. Адже вибір підходів при викладанні фахових дисциплін може значно відрізнятись від гуманітарних дисциплін у технічних закладах вищої освіти. Не останню роль відіграє особи-

стість самого викладача. Не секрет, що дуже часто здобувач вищої освіти сприймає дисципліну крізь призму постаті самого педагога. Це означає, що авторитет викладача, його вміння підійти до вихованця можуть відіграти ключову роль у зацікавленні предметом, який він читає, і навпаки, повне несприйняття педагога може викликати неприязнь до дисципліни.

Варто зазначити, що вірний вибір інноваційних технологій та методів навчання в процесі вивчення гуманітарних дисциплін значно підвищує пізнавальну активність здобувачів вищої освіти, сприяє розвитку творчих здібностей та мислення, активізує самостійну діяльність, формує навчальну мотивацію, допомагає ефективно засвоїти великий обсяг інформації, розвиває пізнавальні процеси (мовлення, пам'ять, мислення), розкриває особистісно-індивідуальні можливості та визначає умови для їхнього прояву та розвитку [4].

Сьогодні здобувачі вищої освіти повинні бути обізнані з надбаннями світової культури. Досить часто культура певного спеціаліста демонструє культуру цілої країни. У зв'язку зі швидким розвитком сучасної цивілізації провідна роль відводиться гуманітарним дисциплінам, оскільки вони формують загальнолюдські цінності, а також сприяють гуманістичній орієнтації особистості. Якщо здобувач вищої освіти розуміє цінності іншої культури, то це допоможе йому в майбутнього уникнути непорозумінь у процесі комунікації з представниками інших країн, національностей; сприятиме формуванню полікультурних поглядів [3, 182].

Дослідженням процесу формування загальнокультурної компетентності у здобувачів вищої освіти, зокрема під час вивчення гуманітарних дисциплін, займалися І. Ковалинська, А. Пащенко, М. Суй, Ю. Хаюк, А. Ярош та ін. Але оскільки дана проблема досить об'ємна і не може бути вирішена, бо постійно змінюється сутність поняття «загальнокультурна компетентність», виникає потреба в глибшому дослідженні процесу формування загальнокультурної компетентності у студентів.

Формуючи загальну культуру здобувачів вищої освіти, потрібно використовувати інтегративний підхід до навчання. Саме він допоможе підвищити культурно-освітній рівень майбутньому випускнику крізь призму вивчення гуманітарних дисциплін та сприятиме формуванню загальної культури [3, 183].

У цьому річці варто приділити особливу увагу підвищенню професійного рівня викладачів, а також стимулювання самовдосконалення та самоосвіти здобувачів вищої освіти. Одним зі шляхів підвищення загальної культури може бути застосування інноваційних технологій. Сюди варто віднести інтерактивне та особистісно-зорієнтоване навчання, які сприяють поліпшенню організації освітнього процесу. Під час використання вказаних технологій відбувається створення особистісного освітнього середовища (на лекціях, практичних і семінарських заняттях з гуманітарних дисциплін), формуються соціальні навички взаємодії та спілкування, почуття відповідальності тощо [3, 184]. У процесі викладання гуманітарних дисциплін при виборі методики варто більше уваги приділяти комунікативній складовій майбутніх фахівців. Розробляючи завдання для практичних занять, потрібно враховувати не лише репродуктивне відтворення матеріалу, але й всіляко розвивати творчість здобувачів вищої освіти, спонукати до пошуку додаткової літератури.

Готуючись до лекційних занять, необхідно використовувати не тільки презентації, а й навчальні фільми. Пропонуємо під час проведення лекцій застосовувати діалогічну форму спілкування, ставити на початку заняття проблемне запитання для того, щоб наприкінці пари спільно зі слухачами знаходити відповідь.

До сучасних педагогічних технологій, які варто застосовувати сьогодні в освітньому процесі, можна віднести кейс-технологію. Основна сутність даної технології полягає в аналізі певних випадків, ситуацій, історій (кейсів) з метою пошуків рішень. Кейси, або ж ситуаційні вправи, повинні мати сформовану мету, прив'язку до якоїсь проблеми, що існує зараз і вимагає вирішення. Кейс-технологія сприяє розвитку таких навиків, як: «аналітичних (уміння виділяти важливу інформацію, класифікувати, мислити критично); діяльнісних (вміння використовувати засвоєний матеріал на практиці); креативних (генерація нестандартних підходів та рішень); діалогічних (вміння правильно вести дискусії, використовувати наочні матеріали для обґрунтування думки, висловлювати та захищати свою точку зору, вислуховувати та переконувати опонентів, складати короткий творчий звіт); психологічних навиків (оцінка поведінки та реакції людей, особливий підхід для подачі свого матеріалу, уміння слухати, розуміти та підтримувати)» [6, 25].

Найкраще кейс-технологію використовувати на заняттях із дисциплін «Філософія», «Політологія», «Соціологія», «Українська та зарубіжна культура». Доречно цей підхід застосовувати під час ведення дискусій (наприклад, між представниками різних філософських шкіл тощо). Кейс-технологія допоможе здобувачеві вищої освіти розкрити аналітичні здібності, знайти нестандартні рішення, особливо в питаннях, що стосуються політології чи соціології.

Ще однією технологією, котра сприяє формуванню загальнокультурної компетентності, можна вважати інформаційно-комунікаційну. Варто сказати, що володіння інформаційно-комунікаційною технологією на високому рівні в сучасному світі вважається необхідною складовою загальної культури будь-якого фахівця. Застосовуючи ці технології у своїй діяльності, викладач досягає диференціації навчання; у вихованців значно підвищується рівень саморозвитку та самовдосконалення знань і вмінь у галузі культури; раціонально використовується час, спрямований на формування комунікативних якостей, відбувається уникнення культурних і соціальних бар'єрів, розвивається мислення, що допомагає сформувати загальнокультурну компетентність [11, 62].

До інформаційно-комунікаційних технологій можемо віднести наступні: предметне портфоліо (творча робота здобувача вищої освіти, оформлена у вигляді презентації), Інтернет-технології, сучасні комп'ютерні технології перекладу, електронні словники [9, 99–100].

Предметне портфоліо, Інтернет-технології можна використовувати на заняттях з усіх гуманітарних дисциплін, адже це значно краще розкриває творчі здібності вихованців, показує їхній рівень володіння сучасними комп'ютерними технологіями, що важливо для майбутніх випускників технічних спеціальностей. Щодо сучасних комп'ютерних технологій перекладу, електронних словників, то ними доці-

льніше користуватися під час викладання дисциплін «Іноземна мова», «Ділова українська мова».

Не варто нехтувати і класичними методами, особливо викладаючи дисципліни «Іноземна мова», «Ділова українська мова». Так, з метою збільшення словниково-го запасу студентів ще з перших занять варто запропонувати укласти власний термінологічний словник, записуючи в нього невідомі слова та розтлумачуючи їхнє значення, що безпосередньо стосуються обраної професії. На кожному занятті потрібно знаходити декілька хвилин, щоб з'ясувати, які нові слова з'явилися в термінологічних словниках здобувачів вищої освіти.

Великого значення сьогодні набуває педагогічна інноватика. Її завдання полягає в постійному пошуці і впровадженні нових технологій в освітанську галузь. Завдяки введенню педагогічної інноватики формується творча особистість, яка здатна аналізувати, долати складності на практиці. Ю. Хаюк виділяє такі технології навчання «за типом організації та управління пізнавальною діяльністю: структурно-логічні технології навчання (поетапне формулювання дидактичних завдань, вибору способу їх розв'язання, діагностики та оцінювання одержуваних результатів); інтеграційні технології (дидактичні системи, які забезпечують інтеграцію різнопредметних знань і вмій, різних видів діяльності на рівні інтегрованих курсів, навчальних тем, навчальних проблем та інших форм організації навчання); ігрові технології (ігрова форма взаємодії педагога і вихованців, яка сприяє формуванню вмій розв'язувати завдання на основі компетентного вибору альтернативних варіантів через реалізацію певного сюжету)» [10, 79]. Популярними сьогодні в освітньому процесі є ігри (театралізовані, ділові, рольові), комп'ютерні, діалогові, тренінгові технології [10, 79].

Структурно-логічні технології навчання варто застосовувати під час вивчення усіх гуманітарних дисциплін. При цьому потрібно чітко формулювати завдання, окреслювати шляхи пошуку відповідей і, звичайно ж, оцінювати результати. Що ж до інтеграційних технологій, то необхідно чітко обирати питання, яке могло би бути представлене в різних гуманітарних дисциплінах. Наприклад, постать конкретного мислителя можна розглянути з точки зору філософії, політології, соціології, української та зарубіжної культури. Або ж порівняти специфіку частин мови в українській і англійській мовах. При вивченні дисципліни «Українська та зарубіжна культура» варто постійно проводити паралелі, що відбувалося в один і той же період в Україні та за її межами. Це дозволить здобувачам вищої освіти не забувати пройдений матеріал, а також усвідомлювати, що Українська держава завжди перебувала в європейській орбіті як в історичному плані, так і в культурному, мистецькому, науковому тощо.

Фантазія щодо застосування ігрових технологій є безмежною і для викладача, і для здобувача вищої освіти. Взяти, наприклад, період з історії розвитку людства, виділити в ньому конкретні визначні постаті і розіграти театралізовану дію, де кожен мислитель обстоює чи то власну філософську систему, чи то погляди на політичні проблеми, чи дає власні судження щодо питань, які хвилюють соціум. Ділові або рольові ігри найдоцільніше використовувати на заняттях з української

та іноземної мов. Зокрема, під час вивчення документів доречно буде розіграти за ролями (роботодавець і потенційний працівник) умовне прийняття на роботу (співбесіду), коли буде опрацьовано і заяву, і резюме, і автобіографію практично. До того ж така гра сприятиме психологічному налаштуванню майбутніх випускників на процес працевлаштування і складності, що можуть при цьому виникнути.

Активно використовується сьогодні і педагогіка співробітництва. Застосовуючи педагогіку співробітництва на заняттях, викладач сприяє розкриттю внутрішнього світу вихованця, генерації нових ідей, методів [8, 168].

Основне завдання педагогіки співробітництва полягає в налагодженні стосунків між викладачем та здобувачем вищої освіти, де обидві сторони виступають рівноправними партнерами. Перевага педагогіки співробітництва полягає у відсутності примусу, оскільки здобувача вищої освіти можна мотивувати оцінкою [2, 4].

Одним із методів, який застосовують у педагогіці співробітництва, є проектний. Мета цього методу – розвивати здібності вихованців. Його можна використовувати на будь-якому етапі навчання і при вивченні будь-яких дисциплін, у тому числі й гуманітарних [7, 68]. Наприклад, викладаючи дисципліну «Українська та зарубіжна культура», педагог може запропонувати здобувачам вищої освіти об'єднатися в групи, щоб попрацювати над інформаційним проектом (зібрати інформацію відповідно до сторіччя чи навіть країни) з метою узагальнити зібрані факти.

Окрему увагу варто приділити диференційованому навчанню, що відіграє не останню роль у межах педагогіки співробітництва. Завдання викладача в даному випадку полягає у створенні умов для розкриття здібностей вихованця. Завдяки застосуванню диференційованого навчання враховуються психологічні особливості, а також здібності здобувачів вищої освіти [1, 168]. Диференційоване навчання варто застосовувати під час вивчення усіх гуманітарних дисциплін, оскільки воно дозволяє сильнішим здобувачам вищої освіти не нудьгувати на заняттях і розвивати власні здібності, а слабшим – не комплексувати від того, що вони знають з певної дисципліни менше і не можуть виконувати складніші завдання. Різновидом диференційованої форми навчання можна вважати групову форму роботи. Так, на заняттях з дисципліни «Українська та зарубіжна культура», вивчаючи українську культуру XIX – XXI ст., варто запропонувати здобувачам вищої освіти роботу в групах над вивченням культури певного сторіччя. До участі в груповій роботі необхідно залучити як сильніших, так і слабших студентів, поставивши завдання різного рівня складності, але таким чином, щоб наприкінці усі відповіді прийшли до спільного знаменника – якнайкраще висвітлили визначений період в українській культурі. При вивченні культури Київської Русі на практичному занятті варто поділити здобувачів вищої освіти на групи. Завдання кожної групи – розглянути певний сегмент спадщини вказаної доби. Це може бути розвиток архітектури, образотворчого мистецтва, літератури, освіти, релігії, науки тощо. Далі студенти змінюють групи, тобто опрацьовують це питання, обмінюючись інформацією з іншими учасниками заняття. Потім вони повертаються до своїх груп, узагальнюють отриману інформацію і відповідають.

А при вивченні дисципліни «Ділова українська мова» активно використовуються диференційовані творчі завдання. Наприклад, із певного набору слів скласти речення з відокремленими членами; написати твір на задану тему (бажано професійну), використовуючи речення з відокремленими, уточнюючими членами, звертаннями; перебудувати речення так, щоб порядкові числівники стали кількісними і навпаки; написати тематичні міні-есе, використовуючи якомога більше числівників; перебудувати складносурядні речення в складнопідрядні чи навпаки; скласти тематичний текст у певному стилі мовлення, використовуючи або ж складнопідрядні, або ж складносурядні речення та ін. Такі завдання розкривають творчий потенціал майбутніх фахівців. Водночас вправи допомагають перевірити (а в подальшому й розвинути) вміння писати твори, висловлювати власні думки, збагачують словниковий запас тощо.

Формуванню загальнокультурної компетентності у здобувачів вищої освіти під час вивчення гуманітарних дисциплін сприяє і застосування вальдорфської педагогіки (зокрема «епохальної методики») [5, 50]. Найяскравіше це можна проілюструвати при вивченні теми «Культура Стародавнього світу» (дисципліна «Українська та зарубіжна культура»). Ми пропонуємо вивчення культури в усіх її спектрах і різновидах відповідно до кожної країни: Межиріччя (шумери, аккадці, Вавилонська держава, Ассирія), Стародавній Єгипет, Стародавня Індія, Стародавній Китай. Наприклад, мова, історія, наука, література, архітектура, образотворче мистецтво Стародавнього Єгипту. Для закріплення матеріалу можна запропонувати студентам представити специфіку культури кожної країни. Для цього обирається один «представник країни», який і готує доповідь. Її варто ілюструвати презентацією з найвизначнішими досягненнями та пам'ятками культури. Епохальну методику можна використати і під час вивчення теми «Специфіка Античної культури» (дисципліна «Українська та зарубіжна культура»), розглянувши культуру Античності відповідно до періодів: Егейський, Гомерівський, Архаїчний, Класичний, Елліністичний.

Проаналізований вище матеріал дозволяє стверджувати, що формування загальнокультурної компетентності у процесі вивчення гуманітарних дисциплін відбувається не лише за умови глибоких знань самої суті предмету безпосередньо викладачем, а й вдалому підбору і використанню методів, за допомогою яких педагог досягатиме засвоєння максимальної кількості знань майбутніми фахівцями. Саме ці дисципліни продукують гуманітарний світогляд здобувача вищої освіти, вчать дивитися на ситуацію з різних точок зору, генерують нові підходи до вирішення старих проблем, допомагають мислити широко й стратегічно, сприяють ефективній комунікації (у тому числі й у міжкультурному середовищі).

Серед педагогічних технологій, що заслуговують на особливу увагу для такого розкриття та засвоєння матеріалу, варто назвати кейс-технологію, інформаційно-комунікаційну та ігрову технологію, проектний метод, диференційоване навчання. Застосовування таких форм навчання в освітянській діяльності стимулюватиме науковий пошук, глибоку віру здобувачів вищої освіти в себе та право на помилки, на утвердження власного «Я», успішне подолання труднощів, з одного боку, а з іншого – віру викладача в розумові здібності своїх вихованців.

Варто зазначити, що підбір і використання сучасних методів навчання – це необхідна складова формування загальнокультурної компетентності майбутнього фахівця будь-якої спеціальності під час вивчення гуманітарних дисциплін, оскільки застосування новітніх педагогічних технологій дозволить вивільнити творчий та інтелектуальний потенціали вихованців, сприятиме взаєморозумінню і взаємоповазі між викладачем і здобувачем вищої освіти, зробить освітній процес людиноцентристським.

Високий рівень сформованості загальнокультурної компетентності допоможе здобувачу вищої освіти вільно орієнтуватися в культурному просторі як в українському, так і європейському, що значно розширить можливості працевлаштування, високої заробітної плати, кар'єрного зростання.

ЛІТЕРАТУРА

1. Баклаженко Є.В. Реалізація педагогічних умов підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва до співробітництва з учнями. *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського*. Сер. Педагогіка і психологія. 2015. Вип. 43. С. 164–170.

2. Калошин В. Педагогіка співробітництва: необхідність, сутність, практика. *Учительський журнал on-line*. С. 1–25. URL: <http://teacherjournal.in.ua/rozrobky/pedahohika-spivrobotnytstva-neobkhdnist-sutnist-praktyka> (дата звернення: 30.08.2019)

3. Ковалинська І. Створення умов для формування загальнокультурної компетенції студентів технічного фаху. *Вісник НТУУ «КПІ»*. Філософія. Психологія. Педагогіка. 2010. Вип. 1. С. 182–185.

4. Ковальчук І. С. Сучасні технології формування професійно-комунікативної компетентності студентів у процесі вивчення гуманітарних дисциплін. *Modern Communicative Methods of Teaching English* (October 28, 2016). Zhytomyr: ZSTU, 2016. P. 43–47. URL: <https://conf.ztu.edu.ua/wp-content/uploads/2016/11/43.pdf> (дата звернення: 20.09.2019)

5. Освітні технології: навч.-метод. посіб. / О. М. Пехота, А. З. Кітченко, О. М. Любарська та ін.; за заг. ред. О. М. Пехоти. Київ: А.С.К., 2001. 256 с.

6. Пащенко А. Використання інноваційних технологій у формуванні загальнокультурної компетентності учнів професійно-технічних навчальних закладів. *Формування загальнокультурної компетентності майбутніх фахівців*: збірник наукових праць / за ред. О. С. Березюк, О. М. Власенко. Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2013. С. 23–26.

7. Пінчук Л. М. Навчання в співробітництві як ефективна педагогічна технологія у викладанні англійської мови як другої іноземної. *Вісник Запорізького національного університету*. Сер. Педагогічні науки. 2012. №1 (17). С. 66–70.

8. Столярова Н. П. Педагогіка співробітництва – це відкрита програма в роботі з іноземними студентами в умовах вищого навчального закладу. *Наукові записки кафедри педагогіки*. Харків, 2011. Вип. XXV. С. 164–168.

9. Суй М. До питання формування загальнокультурної компетентності майбутнього педагога засобами інноваційних технологій. *Формування загальнокультурної*

компетентності майбутніх фахівців: збірник наукових праць / за ред. О.С. Березюк, О.М. Власенко. Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2013. С. 98–100.

10. Хаюк Ю. Формування загальнокультурної компетентності засобами інноваційних технологій в сучасному освітньому просторі. *Формування загальнокультурної компетентності майбутніх фахівців: збірник наукових праць / за ред. О.С. Березюк, О.М. Власенко. Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2013. С. 78–80.*

11. Ярош А. Загальнокультурна компетентність: проблеми, досвід, перспективи. *Формування загальнокультурної компетентності майбутніх фахівців: збірник наукових праць / за ред. О.С. Березюк, О.М. Власенко. Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2013. С. 59–63.*